

כינוס אוריינות ושפה 3 ('סקריפט')

אוניברסיטת חיפה

3.9.2008

סוגל סגנוני בשיח ההיצג:

נוכחות המוען בטקסט אקדמי

ד"ר רמה מנור

המכללה האקדמית בית-ברל

זהות הכותב מוצגת באמצעות גורמים תרבותיים- חברתיים:

אוטוביוגרפיה של הכותב – הזהות שהכותב מביא עמו לפעולת כתיבה, והיא כוללת את הרקע התרבותי שהוא גדל בתוכו.

חיבור אישי – התדמית שהכותב מצטייר דרכה בכתיבה, הקול האישי שהכותב מוכן להבליט בטקסט.

סמכות אישית – קשורה במידת מעורבותו האישית של הכותב בטקסט ובמידת האחריות שהוא נוטל על עצמו באשר לתוכן הטקסט^[1].

[1] R. Ivanič, "I is for interpersonal: Discoursal construction of writer identities and the teaching of writing", *Linguistics and Education*, 6, 1 (1994), pp. 3-15; R. Ivanič, "Writer identity", *Prospect*, 10, 1 (1995), pp. 8-31; R. Ivanič, *Writing and identity: The discoursal construction of identity in academic writing*, Amsterdam: John Benjamins 1998; R. Ivanič, & W. Sue, "Researching the writer-reader relationship", C.N. Candling and k. Hyland (eds.), *Writing: Texts, Processes and Practices*, Longman, London 1999, pp. 168-192.

שלוש רמות של זהות הכותב בתפקידי "אני"^[1]:

רמה חברתית – זהות האדם כפי שהיא טבועה בו מעצם היותו אדם, למשל, בתפקידו הבסיסי, כגון: אבא, אימא או בהתאם למוצאו, כגון: אמריקאי, סינגפורי.

תפקיד בסוגה – הכוונה לזהות הנוצרת בתוך סוגה מסוימת, למשל, תפקיד 'המדריך' שהכותב ממלא במאמר אקדמי.

תפקיד ברמת השיח – זהות שאדם רוכש לעצמו באמצעות שיוכו לקהילה דיסציפלינארית מסוימת, למשל, רופא וחולה בקהילת השיח הרפואית.

^[1] [1]R. Tang, & J. Suganthi, "The 'I' in identity: exploring writer identity in student academic writing through the first person pronoun", *English for Specific Purpose*, 18 (1999), pp. S23-S39.

שאלת המחקר:

**מהי מידת מעורבותו ומהי מידת זהותו האישית של
כותב יחיד בטקסט בהביאו את המידע באמצעות
שימוש בגוף ראשון יחיד ורבים?**

דעת המתנגדים לשימוש בגוף ראשון יחיד ורבים:

1. ההתבוננות בתופעה היא החשובה: בחינת הנתונים באופן מדעי, באופן מהימן ובאופן אובייקטיבי.

2. יש להשתמש בקול פסיבי ולהשמיט את מבצע הפעולה מן הטקסט. הם מבקשים להחליף את כינוי הגוף הראשון שהוא סוג של פנייה בלתי אמצעית, בגוף שלישי המשדר ריחוק.

3. אין לזנוח קונבנציות קדומות של הכתיבה האקדמית.

דעת התומכים בשימוש בצורות גוף ראשון יחיד ורבים:

1. דוגלים בחופש אקדמי בכתיבה.
2. יש לוותר על מודל כתיבה אקדמי מסורתי, יש לזנוח את חוברות ההדרכה לכתיבת עבודה אקדמית הממליצות להימנע משימוש בגוף ראשון.
3. עצם השימוש בגוף ראשון יחיד או רבים אינו הופך את הטקסט למסמך בלתי פורמאלי ומה שיש בו הוא מן ההגינות ומן האובייקטיביות שהכותב מבטא.
4. באמצעות השימוש בגוף ראשון יכול המוען לחזק את הקשר שלו עם הנמען ועם הקהילה המדעית ולקבל מהם הכרה לדבריו ובכך יתרונו^[1].
5. זו דרך יחידה לבטא את ייחודיות הכותבים, לחשוף את כישרונותיהם ולהביע את עמדתם ואת יכולת החקירה והשפיטה שלהם.
6. שימוש בגוף ראשון מבטא סמכות פרגמאטית, והסמכות מבטאת את כשרותם ואת תקפותם של הדברים המוצגים על-ידי המוען.

C. H. Kuo, "The use of personal pronouns: role relationships in scientific journal articles", *English for Specific Purposes*, 18, 2 ^[1]

קשיים העומדים בפני הסטודנטים:

❖ רקע שונה ותרבות שונה שלאורם גדלו וחונכו

❖ קריאה של מחקרים אקדמיים אחרים החושפים אותם לזרמים שונים, לדעות מנוגדות להם ולקהילה שאליה הם שייכים ולקונבנציות כתיבה אחרות

❖ ניסיון אקדמי בכתיבה מועט ופרקטיקה אוריינית שהם רוכשים זעומה

<< עד כה הניסיון בהבלטת הזהות העצמית של סטודנטים בלשון הכתובה כשל.

מטרות המחקר:

הטקסט ההיצגי, בהיותו טקסט רשמי מתאפיין בדרך-כלל בעמדת מוען מרוחקת, אימפרסונלית. עם זאת, מכיוון שאין לדבר על טקסט נטול פרסונליות, יש מקום לבחון את מידת מעורבותו ואת זהותו של כותב יחיד, חוקר יחיד, בטקסט היצגי. בחרנו אפוא עבודות סמינריוניות של סטודנטיות הלומדות לקראת התואר השני (טקסט ראשי) והשווינו אותן לעבודה הסמינריונית הראשונה של תלמידות התואר הראשון (טקסט נורמה).

הנחת המחקר:

קיים קשר הדוק בין הסוגה לבין בחירות לשוניות-סגנוניות שהסטודנטיות עשו במהלך הכתיבה. הלשון שהן בחרו להשתמש בה מושפעת ממטרות הכתיבה ומקהל היעד ומבקשת לשרת אותם.

טקסטים של תלמידות התואר השני יותאמו יותר לאופי הטקסט ההיצגי, דהיינו – יתאפיינו בכתיבה אימפרסונלית בולטת, בעמדת שיח מרוחקת.

**לוח מספר 1: התפלגות השימוש בגוף ראשון יחיד
ורבים***

גוף ראשון רבים	גוף ראשון יחיד	טקסט
26.6%	73.4%	טקסט נורמה
43.5%	56.5%	טקסט ראשי

*בשני הטקסטים גוף ראשון מציין סטודנטית, חוקרת יחידה

דוגמות לשימוש בגוף ראשון יחיד:

➤ בעבודתי אתמקד בעיקר בתחום תורת הצורות (3,31)

➤ הספרים ... הם עזרו לי להתוות קו כללי וכיוון מחשבה
לעבודתי (2,31)

➤ אני מניחה שבמדור הפרסומי שכיחותם של שמות התואר
תהיה גבוהה מזו שבכתבה (5,38)

➤ הדגמים הבאים ילמדו אותי ... (1,38)

➤ עתה נדרש ממני לבנות קומה נוספת (9,48)

דוגמות לשימוש בגוף ראשון רבים:

➤ בשימושינו במונח "סגנון" כוונתנו לדרך האישית הייחודית שבה הסופר משתמש (2,28)

➤ לצורך זה מיינו את הפעלים ... זנחנו את שיטת הסקר ...
ופנינו לשלושה בעלי השכלה אקדמית (16,29)

➤ ... בקיצור לשון הראויה שניתן עליה את דעתנו (2,22)

➤ יש לנו בעיות שאינן קיימות בלשונות אחרות (2,37)

➤ אולם סבורה אני שתופעה זו מאפיינת דווקא את הנוער שלנו
(5,3)

לוח מספר 1: התפלגות השימוש בגוף ראשון יחיד ורבים:

גוף ראשון רבים	גוף ראשון יחיד	טקסט
26.6%	73.4%	טקסט נורמה
43.5%	56.5%	טקסט ראשי

•היקף השימוש בצורות גוף ראשון רבים גדול ב- 16.9% בטקסט ראשי בהשוואה לטקסט נורמה.

שימוש בגוף ראשון יחיד לצד שימוש בגוף ראשון רבים בפסקות עוקבות וביחידת משפט אחת:

דוגמות:

➤ לפני שאפרט את המצוי בלשון ... **אקדים תחילה ואסביר**
את נושא לשון הלעז בעברית עצמה (פסקה 1) ... **נביא כמה**
דוגמות לעניין זה (פסקה 2) (6,20)

➤ לאחר שהגדרנו את שני המושגים העיקריים בתורת השיח
אדגים את ההבדל ביניהם על-ידי עיון והשוואה (25,7)

➤ **אני משערת** כי ככל שהטקסט יהיה פורמאלי, שכיחות
הסמיכות הדבוקה תגדל. בנוסף לכך בספרות ילדים סביר
להניח כי השימוש בספרות פרודה יהיה גבוה מאוד. **נבדוק**
אם ההשערות הללו יאוששו או יופרכו (36,5).

מציאות אינה דבר שנברא ומתקיים באופן עצמאי, אלא היא

מושג שיצרה האנושות באמצעות השפה. שפה לא רק משקפת

מציאות קיימת אלא יוצרת למעשה מציאות. שפה אינה משמשת

רק ככלי להביע את ה"אני" אלא מהווה מקור ליצירת ה"אני".

המודל של טנג' וג'ון: רצף התפקידים שממלא גוף ראשון

חוסר שימוש בגוף ראשון <

"אני" כמייצג ('I' as the representative) <

"אני" כמדריך ('I' as the guide through the essay) <

"אני" כארכיטקט ('I' as the architect of the essay) <

"אני" כמספר על מהלך המחקר ('I' as the recounter of the research)

(process) <

"אני" כבעל דעות ('I' as the opinion-holder) <

"אני" כיוצר רעיונות חדשים ('I' as the originator)

תיאור תפקידיו הסמנטיים של גוף ראשון בעבודות הסמינריוניות:

❖ הכותב בתפקיד מייצג

❖ ביטויים לציון הערות מטא-טקסטואליות

❖ ביטויים לציון מהלך המחקר

❖ ביטויים לציון הסתייגות

❖ ביטויים לציון יזמה ומקוריות

לוח 2 : התפלגות תפקידיו הסמנטיים של גוף ראשון :

מייצג קבוצה		במסגרת הערות מטא-טקסטואליות		בתיאור מהלך המחקר		במסגרת ביטויי הסתייגות		במסגרת יזמה ומקוריות		
גוף 1	יחיד	רבים	יחיד	רבים	יחיד	רבים	יחיד	רבים	יחיד	
נורמה	0	9.4%	14.2%	17.3%	78%	68.5%	7.1%	4.5%	0.7%	0.3%
ראשי	0	3.3%	6.3%	19.7%	82.1%	68.9%	9.9%	7.1%	1.7%	1%

הכותב בתפקיד מייצג

טקסט נורמה: יחיד – 0, רבים – 9.4%

טקסט ראשי: יחיד – 0, רבים – 3.3%

דוגמות:

זוהי יצירה שגורה בפינו (32,42)

➤ *ההתפתחות הטכנולוגית מזמנת לנו אירועים (4,47)*

➤ *בנוסח הראשון עשה משוררנו שימוש בתיבה זו (17,2)*

➤ *השפה שלנו כאילו התעוררה מתרדמה ממושכת (2,37)*

ביטויים לציון הערות מטא-טקסטואליות

טקסט נורמה: יחיד – 14.2%, רבים – 17.3%

טקסט ראשי: יחיד – 6.3%, רבים – 19.7%

דוגמות:

➤ **אני אנסה לדון בעיקר בשיבושים ... וכשאחרוג מכך אציין זאת (3,31)**

➤ **כאן סיימתי את הפרק המרכזי בעבודתי הדן בתורת הצורות,**

וכעת אציג את הפרקים המשניים (15,41)

➤ **ועד כאן ביארנו את נושא הלעז, נעבור עתה ונדגים את ריבוי**

הלשונות (8,20)

ביטויים לציון מהלך המחקר

טקסט נורמה: יחיד – 78%, רבים – 68.5%

טקסט ראשי: יחיד – 82.1%, רבים – 68.9%

דוגמות:

➤ במסגרת עבודה זו **קראתי** את חמשת הספרים הנבדקים **בה ומספרתי** את המשפטים בהם. לאחר מכן, **ספרתי** את מספר המילים המופיעות בכל משפט **וקבעתי** את מבנהו ... כאשר **סיימתי** את מלאכת הספירה, **המרתי** את המספרים **שקיבלתי** לאחוזים וכך **יכולתי** להסיק מסקנות לגבי **השערות המחקר שלי** (4,60)

➤ כמו כן **הבהרנו** את המונחים ... ואף **הסברנו** מהן רמות לשון ... **ערכנו** בתכנה ... **השווינו** את נתוני הנוער לנתוני המבוגרים (15,3)

מבנים תחביריים נוספים:

'פועל מודאלי + שם פועל'

- בחרתי להתמקד במספר תחומים (29,1)
- ... ואין אנו צריכים להסתייע בהבנת ההקשר (15,25)

'חג"ם + שם פועל'

- יראוי לציין כי לצורך הבדיקה קראנו כ-200 עמודים (3,2)
- כדאי להשתמש בשיטת המיון הכמותית, כפי שנראה מיד (31,29)

'על + שם פועל'

- עלינו להבין את הרקע לכתיבה (16,25)
- עליו לציין כי ניסיתי להוכיח שהשיבושים הינם הגיוניים ביותר (17,31)

ביטויים לציון הסתייגות

טקסט נורמה: יחיד – 7.1%, רבים – 4.5%

טקסט ראשי: יחיד – 9.9%, רבים – 7.1%

דוגמות:

➤ **אין ספק** כי מטרת כל אלו להביע מסר (25,1)

➤ **ההבדלים** באו לידי ביטוי בחלוקה הפנימית ... דבר הנובע, **לעניות**

דעתי, מהבדלי סגנון (19,12)

➤ **נראה לי** אפוא שאותם כלים במחקר עשויים לשמשנו בהגדרת

סגנונו של אדם (2,53),

➤ **הנחה זו מוליכה אותי** להשערה כי ... (5,15)

➤ **אולם חשוב לנו** בהחלט להציגם כי לא נוכל לטעון גם כאן כי

השיבושים הללו הם לועזיים (25,31).

ביטויים לציון יזמה ומקוריות

טקסט נורמה: יחיד – 0.7%, רבים – 0.3%

טקסט ראשי: יחיד – 1.7%, רבים – 1%

דוגמות:

➤ רובינשטיין וטרומר כמו מירי הרביץ החכימו אותי בנושא סוגי פעלים ... דבר

זה אפילו **גרם לי** לחפש בין השיטין ולמצוא ... (12,18)

➤ אחת התופעות המרכזיות בדיוננו **מביאה אותי** לומר כי ... (33,31)

➤ **אני תקווה** שעבודתי אינה אלא יריית פתיחה עבורי (26,38)

➤ בעקבות עבודה זו **חל בי שינוי לשוני ויצרתי לעצמי** מודעות רבה יותר

למילים (4,55)

סיכום:

❖ שימוש בגוף ראשון רבים שכיח יותר בטקסט ראשי (43.5%) בהשוואה לטקסט נורמה (26.6%), וההפך מכך באשר לשימוש בגוף ראשון יחיד.

❖ היקריותיהם של ארבעה תפקידים סמנטיים של גוף ראשון רבים רבות יותר בטקסט ראשי בהשוואה לטקסט נורמה זולת תפקיד סמנטי אחד: שימוש בגוף ראשון רבים כמייצג קבוצה. דבר זה מצביע על סמכות, על אחריות ועל שליטה בטקסט.

❖ הממצאים מעידים על שימוש מושכל בפונקציות לשוניות סגנוניות כנהוג בכתיבה אקדמית בארץ. קיימת הפנמה של קונבנציות הכתיבה האקדמית בקרב סטודנטיות בתואר שני ללימודיהן. הן נוקטות לשון אימפרסונלית הודות לחשיפה מרובה למאמרים אקדמיים ובעקבות התנסות רבה יותר בכתיבה אקדמית.

סוף

תודה רבה